

Джерела та література

1. Донік О. М. Київська всеросійська виставка 1913 р. як виразний приклад презентації досягнень у модернізації економіки й міського життя. Сторінки вітчизняної соціально-економічної історії. *Проблеми історії України XIX – поч. XX ст.* 2016. Вип. 25. С. 50–69.
2. Кошолуп О. Ф. Історія Печери. Вінниця, 2011. 432 с.
3. Малаков Д. В. Архітектор Городецький. Архівні розвідки. Роботи для Балашових. Київ: Київ, 2013. 464 с. URL: http://www.alyoshin.ru/Files/publika/malakov/malakov_gor_15.html

Ігнатова Катерина

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВЕСІЛЬНОЇ ОБРЯДОВОСТІ В УРСР У СЕРЕДИНІ 1940-х – 1960-х рр.

Анотація. У дослідженні проаналізовано традиції весільної обрядовості в радянській Україні у повоєнні роки. Аналіз останніх джерел показав, що українці намагалися зберегти давні весільні звичаї, однак внаслідок атеїстичної політики комуністичної влади культивувався нова для того часу весільна обрядовість.

Ключові слова: весілля, весільні звичаї, українські традиції, радянська Україна.

Abstract. This study provides information on wedding rituals in Soviet Ukraine in the postwar years. An analysis of recent sources showed that Ukrainians tried to preserve their ancient wedding customs, but as a result of the atheist policy of the communist government, a number of new forms of new family formation were created.

Keywords: weddings, wedding customs, Ukrainian traditions, Soviet Ukraine.

Союз Радянських Соціалістичних Республік у повоєнний період був однією з держав, яка чинила значний ідеологічний вплив на всі сфери життєдіяльності своїх громадян. Поруч із утвердженням комуністичної ідеології рівності, також культивувався бачення нового атеїстичного суспільства, яке передбачало відхід від «релігійних пережитків» [5, 61].

Нова радянська обрядовість проникла не лише в громадську, але й досягла сімейно-побутової сфери. За таких умов чи не найбільших трансформацій зазнало українське весілля, що здавна було пов'язане з народними звичаями, морально-етичними та соціально-правовими нормами, сімейними традиціями та давніми віруваннями.

Проблему радянської весільної обрядовості досліджували В. Борисенко, О. Кувеньова, В. Лисак, А. Олещенко.

Мета цієї наукової розвідки полягає в аналізі характерних рис весільної обрядовості в радянській Україні у повоєнний період.

Укладення шлюбу, так само як таїнства хрещення або поховання, ще довгий час після утвердження радянської влади залишалися прерогативою церкви. Це явище було пов'язане із тяглістю традицій, згідно з якими функціонував спеціально розроблений та вже усталений церемоніал для трьох найголовніших подій у житті кожного українця [2, 108]. Радянська

влада декларувала проведення нових обрядів родинно-індивідуального побуту, що мали виключно антирелігійний характер.

На заміну церковному вінчанню у 1950 р. з'явилися показові весілля-вечірки, колгоспні та комсомольські зібрання, що були характерними для представників сільської інтелігенції. [7, 87]. Однак, незважаючи на функціонування нових форм весілля, селяни все ще були залежними від традиційних обрядів, вкладаючи іноді у цю форму новий зміст. Наприклад, за словами Анни Олещенко, першою шлюбною ніччю молодих, за традицією Киселівки на Менщині, все ж залишалася ніч з неділі на понеділок, незважаючи на запровадження у повоєнні роки державної реєстрації шлюбів по суботах. Жителі селища пригадували, що у той час весільні обряди суботи в Киселівці виглядали у такий спосіб: після офіційного «розпису» і фотосесії, наречені їхали до батьківського будинку молодої, де на весіллі святкували наречені та їхня рідня. Однак, за словами дівчини, весілля якої відбулося влітку 1978 р., ночували майбутні чоловік та дружина окремо, кожен у будинку своїх батьків [6]. Зберігався також звичай перевірки цнотливості нареченої, згідно з яким в понеділок вранці дружба намагався вкрасти простирадло молодих, а згодом вивісити біля хати дівчини. У такий спосіб біле полотно означало сором, дошлюбну нечистоту молодої, а червоне – її чесність та незайманість.

За повоєнних часів трансформацій зазнала і сама форма святкування. На зміну масовим весільним гулянням, які часто об'єднували усю родину, прийшла так звана вечірка. Такий вид застілля характеризувався мінімальним зверненням до традиційних весільних обрядів та використанням незначної кількості весільних елементів. Зазвичай це були рушники, які вишила наречена, квіти та коровай. Натомість основний акцент під час вечірки ставився на церемонію реєстрації шлюбу, яка відзначалася особливою урочистістю з використанням традиційних обрядів.

Комсомольсько-молодіжні весілля виникли у 20-х рр. ХХ ст., проте апогею свого розвитку досягли саме у 50–60-х рр. як форма громадських урочистостей, що мала усталений сценарій. Відповідно до рекомендацій партійної верхівки, будь-яке весілля передбачало участь у ньому представників партійних, громадських організацій, проголошення наказів членам трудових колективів, клятв молодих на вірність.

Традиційні українські звичаї переосмислювалися радянською владою і поставали в «шароварському» вигляді: «рушничок щастя», вітання наречених хлібом та сіллю, обсипання зерном, відзначення весільних чинів традиційними атрибутами, обрання почесних батьків, рядження.

У 1959 р. модифікацій зазнали і відділи реєстрації актів цивільного стану, на зміну яким радянська влада сформувала так звані «палаці одружень» та «палаці щастя». У цих місцях відтворювалася спеціальна святкова атмосфера, яка б сприяла утвердженню популярності громадянської реєстрації шлюбу та нівелювала б церковний ритуал. Існував також звичай публікувати оголошення про весілля в місцевій газеті, надсилати запрошення на майбутнє святкування поштою для колег та профспілок, членами яких

були наречені [4, 7]. У «палацах» молодята мали нагоду замовити усю весільну атрибутику: квіти, каблучки, стрічки. Також тут після проведення церемонії у спеціально облаштованій кімнаті відбувалося частування гостей шоколадом, фруктами та радянським шампанським, робили фото.

У 60-х рр. ХХ ст. у моду увійшли традиції, що є популярними до сьогодні: біла весільна сукня та урочистий марш Мендельсона. В. Борисенко також наголошує, що у цей час сформувався правило покладати квіти біля пам'ятників Леніна чи Сталіна або монумента загиблим воїнам [1, 156]. Неодмінним атрибутом святкування стали привітання піонерів, які демонстрували зв'язок між поколіннями.

Не лише церемонія, але й застілля супроводжувалося музикою. Однак на зміну українським народним пісням прийшли спеціально запрошені оркестри, які виконували марші та урочисті соціалістичні пісні.

Деформувалися і давні українські звичаї осипати молодят зерном, що мало символізувати добробут майбутнього сімейства та плодючість жінки. Тепер вітання наречених квітами, цукерками та дрібними грошима «на щастя» стало виразом помпезності події. Замість ікон під час церемонії почали використовувати державний прапор УРСР, погруддя або портрет Леніна, Сталіна. Якщо порівняти безрелігійний обряд із вінчанням, то можна впевнено стверджувати, що портрети вождів перебирали на себе функції ікони, адже теж ставали свідками союзу. Але цей союз набрав нових пояснень – не перед Богом, а перед СРСР.

Отже, весілля як вияв сімейно-побутової обрядовості в українському суспільстві в повоєнні роки набуває громадсько-масових форм. Утвердження радянської весільної культури було ознаменовано низкою заходів, серед яких було заперечення її церковної складової, створення спеціальних закладів та розробкою церемоніалів. Старі форми весільних традицій критично переосмислювалися та наповнювалися новими соціалістичними значеннями. Будучи засобом антирелігійного та ідеологічного впливу на масову свідомість, новостворені обряди стали важливим інструментом у вихованні «нової радянської людини».

Джерела та література

1. Борисенко В. Радянські свята і обряди в комуністичному вихованні. Київ: Політвидав України, 1978. 255 с.
2. Кувеньова О. Ф. Нові свята колгоспного села. *Народна творчість та етнографія*. 1957. №. 3. С. 107–111.
3. Кувеньова О. Ф. Свята колгоспної України. Київ: Товариство «Знання» УРСР. 1963. 36 с.
4. Нова обрядовість як один з важливих компонентів радянського способу життя. *Народна творчість та етнографія*. 1979. №. 2. С. 3–11.
5. Лисак В. Ф. Святкова буденність українських селян у 1950–1960-х рр. *Наукові записки. Серія: Історія. Випуск XVII*. Вінниця: ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2009. С. 61–65.
6. Олещенко А. Перша шлюбна ніч. Весільні традиції Менщини. *Сусіди. City*. 2019. URL: <https://susidy.city/read/blog/47152/persha-shlyubna-nich-vesilni-tradicii-menschini>
7. Радянські свята та обряди в комуністичному вихованні. Київ: Вид-во політичної літератури, 1978. 228 с.